

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра фізіології, імунології і біохімії
з курсом цивільного захисту та медицини

ЛЕКЦІЯ № 1
з курсу «Цивільний захист»

на тему: «Основи цивільного захисту України»

Викладач курсу: доцент
Григорова Наталя Володимирівна

ПЛАН

- 1. Роль і місце цивільного захисту в житті суспільства.**
- 2. Мета, принципи та основні завдання цивільного захисту.**
- 3. Структура єдиної державної системи цивільного захисту. Режими функціонування єдиної державної системи цивільного захисту.**
- 4. Організаційна структура Цивільного захисту підприємств.**
- 5. Сили ЦЗ.**

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні питання цивільного захисту : навч. посібник / В. А. Дубінін та ін. Миколаїв : НУК, 2020. 464 с.
2. Качан С. І., Шелех Ю. Л. Професійна та цивільна безпека. Ч. 2. Цивільний захист об'єктів енергетики. Львів : Новий світ-2000, 2023. 239 с.
3. Ковжого С. О., Тузьків С. А., Карманний Є. В., Зенін А. П. Цивільний захист і охорона праці в галузі. Харків : Вид-во Нац. ун-ту «Юрид. академія України імені Ярослава Мудрого», 2018. 192 с.
4. Кодекс Цивільного захисту України. Київ : Алерта, 2025. 130 с.
5. Левченко О. Г., Землянська О. В., Праховнік Н. А., Зацарний В. В. Безпека життєдіяльності та цивільний захист : підручник. 2-ге вид. Київ : Каравела, 2021. 268 с.
6. Михайлюк В. О., Халмурадов Б. Д. Цивільна безпека. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 158 с.
7. Сонько С. П. Надзвичайні ситуації та цивільний захист населення. Львів : Магнолія 2006, 2024. 232 с.
8. Стеблюк М. І. Цивільна оборона та цивільний захист. 3-тє вид., стер. Київ : Знання, 2013. 487 с.
9. Цивільний захист / О. І. Запорожець та ін. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 264 с.
10. Цивільний захист / Д. В. Зеркалов та ін. Київ : Основа, 2014. 234 с.

1. Роль і місце цивільного захисту в житті суспільства

Верховною Радою України у лютому 1993 р. прийнято закон «Про Цивільну оборону України», який проголошує, що громадяни України мають право на захист свого життя і здоров'я від наслідків аварій, катастроф, значних пожеж, стихійного лиха і вимагати від Уряду України, інших органів державної виконавчої влади, адміністрації підприємства, установ і організацій незалежно від форм власності і господарювання гарантій щодо забезпечення його реалізації.

Кодекс цивільного захисту України був прийнятий 2 жовтня 2012 року, введений у дію з 1 липня 2013 року. Замінив собою низку законів, у тому числі: «Про Цивільну оборону України», «Про пожежну безпеку», «Про загальну структуру і чисельність військ Цивільної оборони», «Про війська Цивільної оборони України», «Про аварійно-рятувальні служби», «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», «Про правові засади цивільного захисту».

Держава як гарант цього права створює систему Цивільного захисту (ЦЗ), яка має своєю метою захист населення від небезпечних наслідків аварій і катастроф техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру.

2. Мета, принципи та основні завдання цивільного захисту

Цивільний захист - це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період.

Головна мета цивільного захисту:

- 1) реалізація державної політики у сфері ЦЗ, спрямованої на забезпечення безпеки та захисту населення і територій від НС у мирний час та в особливий період;
- 2) подолання наслідків НС, у тому числі на території іноземних держав, відповідно до міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України.

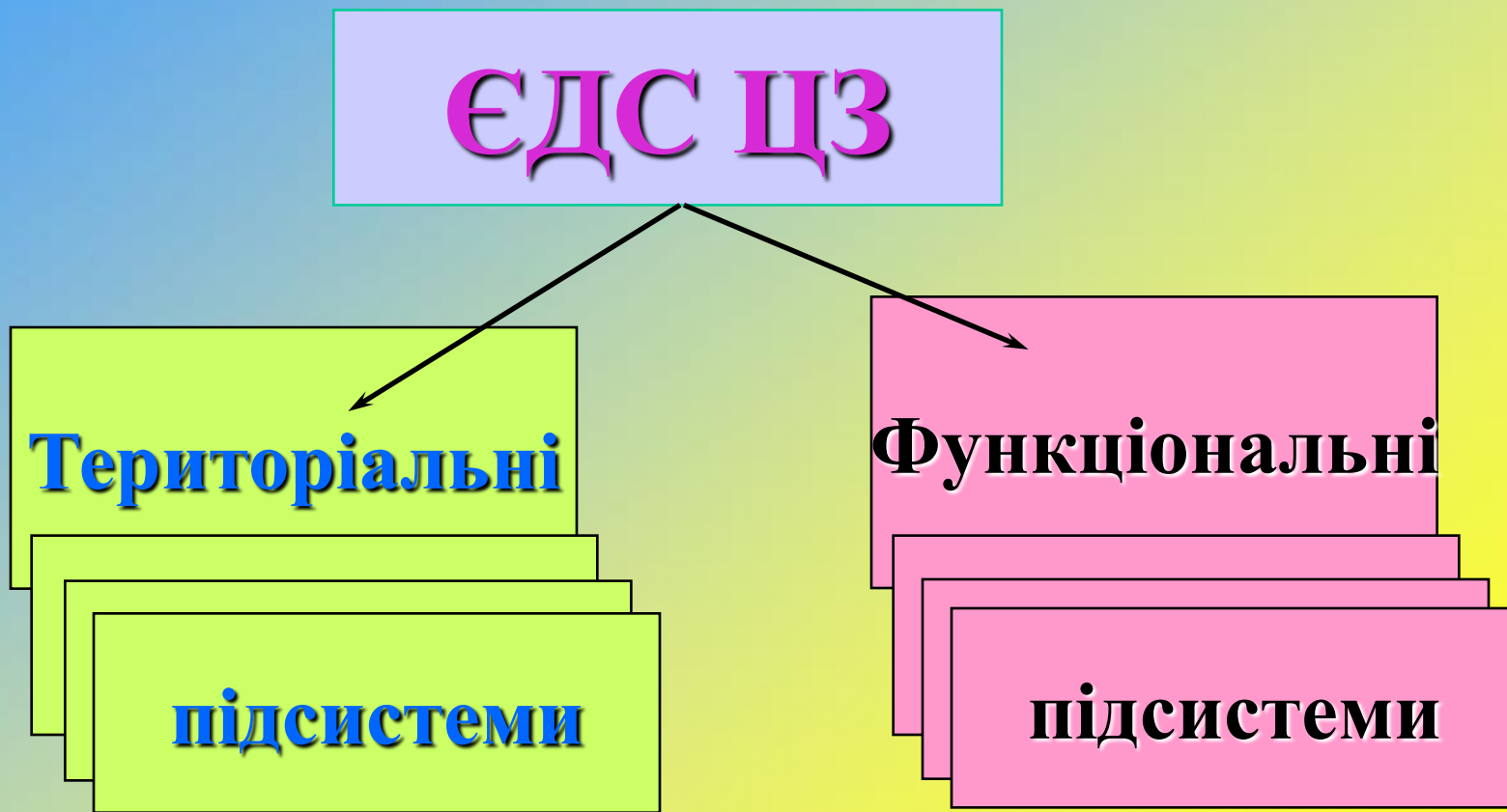
Принципи цивільного захисту:

- гарантування державою громадянам конституційного права на захист життя, здоров'я та їх майна;
- створення системи безпеки з мінімально можливими ризиками виникнення надзвичайних ситуацій (НС);
- територіальності та функціональності ЄДС ЦЗ;
- добровільності залучення людей до здійснення заходів у сфері ЦЗ;
- мінімізації заподіяння шкоди довкіллю;
- гласності, вільного доступу населення до інформації у сфері ЦЗ.

Завдання цивільного захисту:

- 1) організація захисту населення і територій від НС, надання невідкладної медичної, психологічної та іншої допомоги потерпілим;**
- 2) розроблення і здійснення заходів запобігання виникненню НС;**
- 3) забезпечення постійної готовності сил і засобів ЦЗ;**
- 4) оперативне оповіщення населення про виникнення або загрозу виникнення НС, про обстановку та заходи, що вживаються для запобігання НС;**
- 5) проведення РІНР з ліквідації наслідків НС та організація життєзабезпечення постраждалого населення;**
- 6) навчання населення способам захисту і діям у разі НС;**
- 7) створення, збереження і раціональне використання матеріальних ресурсів;**
- 8) аналіз інформації про НС, прогнозування та оцінка наслідків НС;**
- 9) розроблення нормативно-правової бази у сфері ЦЗ;**
- 10) здійснення нагляду і контролю у сфері ЦЗ;**
- 11) міжнародне співробітництво у сфері ЦЗ.**

3. Структура єдиної державної системи цивільного захисту. Режими функціонування єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДС ЦЗ)

До **єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДС ЦЗ)** входять територіальні і функціональні підсистеми.

Територіальні підсистеми створюються в областях, місті Києві, **функціональні** – в міністерствах і відомствах.

Кожна підсистема має чотири рівні:

- загальнодержавний;
- регіональний;
- місцевий;
- об'єктовий.

До складу підсистеми належать:

- органи управління ЄДС ЦЗ;
- сили і засоби;
- резерви матеріальних та фінансових ресурсів;
- системи зв'язку, оповіщення та інформаційного забезпечення.

Територіальні підсистеми ЄДС ЦЗ

Територіальні підсистеми створюються місцевими органами виконавчої влади. На місцевому та об'єктовому рівнях створюються ланки територіальних підсистем.

Організаційна структура, завдання, склад сил і засобів, порядок діяльності територіальних підсистем визначаються положеннями про них за погодженням з Державною службою України з надзвичайних ситуацій (ДСНС).

Функціональні підсистеми ЄДС ЦЗ

Функціональні підсистеми створюються центральними органами виконавчої влади (ЦОВВ) за напрямками діяльності.

На регіональному, місцевому та об'єктовому рівнях створюються ланки функціональних підсистем.

Сили і засоби функціональних підсистем регіонального, місцевого та об'єктового рівнів при діях у НС підпорядковуються органам управління відповідних територіальних підсистем ЄДС ЦЗ.

Організаційна структура, завдання, склад сил і засобів та порядок діяльності функціональних підсистем визначаються положеннями про них, затвердженими відповідними ЦОВВ за погодженням з ДСНС.

Перелік ЦОВВ, що створюють функціональні підсистеми, визначається Положенням про ЄДС ЦЗ.

Органи управління ЦЗ

Центральним органом виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій є Державна служба України з надзвичайних ситуацій.

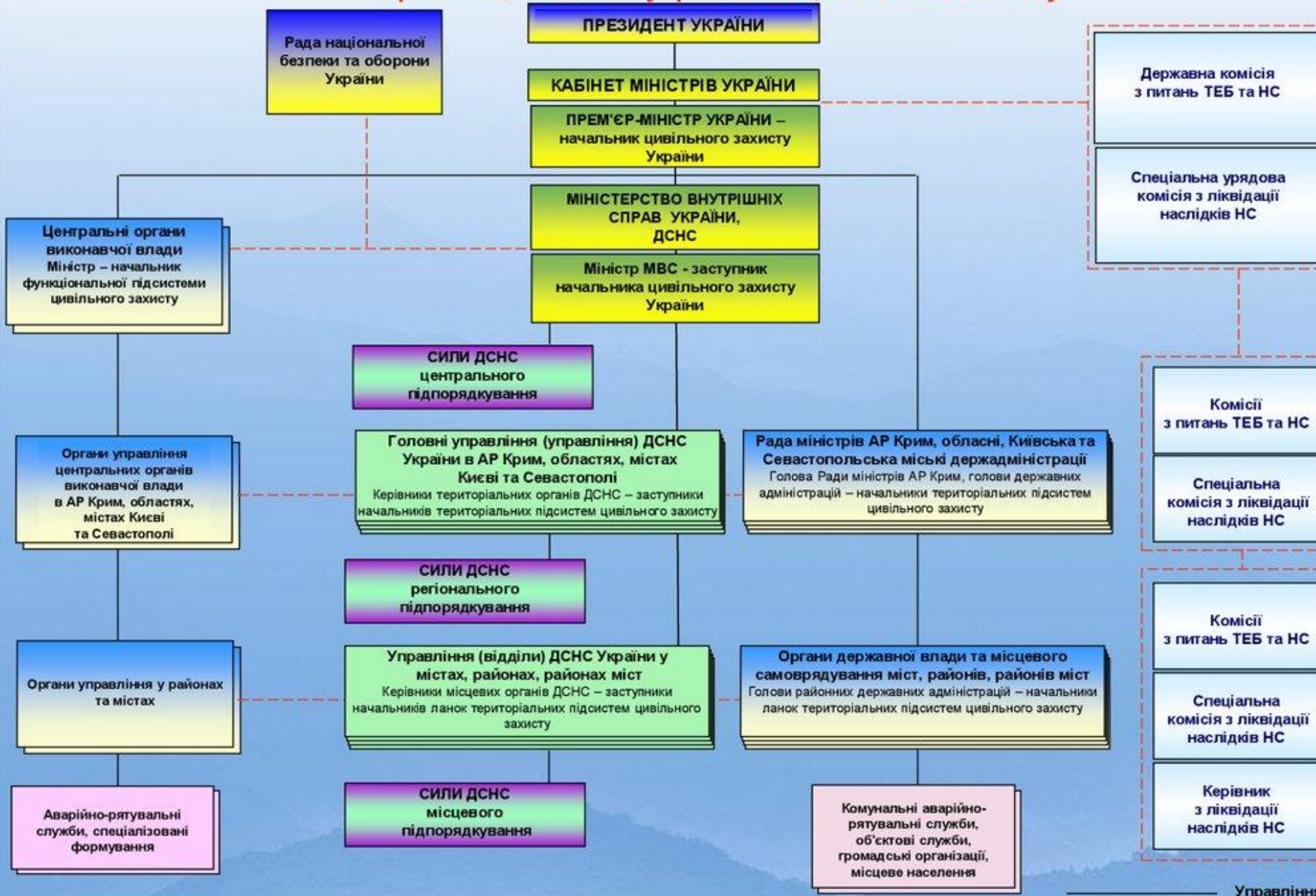
Начальником ЦЗ України є прем'єр-міністр України. На інших адміністративно-територіальних рівнях функції начальника ЦЗ виконують керівники відповідних органів державної виконавчої влади, голови виконкомів місцевих рад.

Для координації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо безпеки та захисту населення і територій, реагування на надзвичайні ситуації техногенного і природного походження, створюються постійно діючі Комісії з питань техногенно-екологічної безпеки під час надзвичайних ситуацій (**ТЕБ та НС**). Комісії створюються при виконавчих органах влади на державному, регіональному і районному (міському) рівнях, а також на об'єктах. У своїй діяльності ці комісії керуються Конституцією України, Законами України, документами Президента України, Кабінету Міністрів України та Положенням про Державну комісію з питань ТЕБ та НС.

Основні завдання комісії такі:

- координація діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, пов'язаних зі створенням та функціонуванням Національної системи запобігання і реагування на аварії, катастрофи та інші надзвичайні ситуації;
- участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері техногенно-екологічної безпеки;
- організація та керівництво проведенням робіт при ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

СХЕМА організації системи управління цивільного захисту

Режими функціонування ЄДС ЦЗ

Залежно від існуючої або прогнозованої обстановки (техногенної, природної, соціально-політичної або воєнної), масштабу НС за рішенням Президента, КМУ, РМ АРК, РДА, МДА, керівника об'єкту встановлюються наступні режими функціонування ЄДС ЦЗ:

- повсякденного функціонування;
- підвищеної готовності;
- надзвичайної ситуації;
- надзвичайного стану;
- воєнного стану.

Режим повсякденного функціонування ЄДС ЦЗ

Режим діє за умов нормальної виробничо-промислової, радіаційної, хімічної, сейсмічної, гідрогеологічної, гідрометеорологічної, техногенної та пожежної обстановки.

У цьому режимі органи управління і сили ЄДС ЦЗ:

забезпечують прогнозування обстановки, спостереження та контроль за об'єктами потенційної небезпеки (ОПН), а також за гідрогеологічно-небезпечними ділянками територій;

здійснюють цілодобове чергування рятувальних підрозділів;

здійснюють заходи щодо запобігання НС;

забезпечують підготовку органів управління і сил ЦЗ;

організують навчання керівного складу та фахівців ЦЗ і населення діям у НС;

створюють і поновлюють матеріальні резерви для запобігання, ліквідації НС та їх наслідків;

створюють та підтримують у постійній готовності системи оповіщення.

Режим підвищеної готовності ЄДС ЦЗ

Режим встановлюється за рішенням відповідно КМУ, МОВВ, керівників СГ у разі істотного погіршення обстановки, за наявності загрози виникнення НС.

У цьому режимі органи управління та сили ЄДС ЦЗ :

здійснюють, у разі необхідності, оповіщення населення про загрозу виникнення НС;

формують оперативні групи для виявлення причин погіршення обстановки;

запроваджують, у разі необхідності, цілодобове чергування членів комісії з питань ТЕБ та НС і оперативної групи;

посилують спостереження та контроль за ОПН та небезпечними територіями, здійснюють прогнозування можливості виникнення НС та їх масштабів;

здійснюють заходи щодо запобігання виникненню НС та захисту населення і територій від можливої НС;

приводять у стан готовності наявні сили і засоби реагування та направляють їх, у разі потреби, у район загрози виникнення НС.

Режим надзвичайної ситуації ЄДС ЦЗ

Режим встановлюється у разі виникнення НС, залежно від її масштабу, у межах конкретної території за рішенням відповідно КМУ, МОБВ, керівників СГ.

У цьому режимі органи управління та сили ЄДС ЦЗ:

здійснюють оповіщення населення про НС та про їх дії ;

призначають спеціальну комісію, керівника робіт з ліквідації НС, створюють Штаб з ліквідації НС;

визначають межі території, на якій виникла НС;

здійснюють постійне прогнозування зони НС та масштабів можливих наслідків, контроль за розвитком НС та обстановкою на аварійних об'єктах і прилеглих до них територіях;

організують роботи з локалізації і ліквідації НС та її наслідків;

організують та здійснюють заходи щодо життєзабезпечення постраждалого населення;

організують захист населення і територій в умовах НС;

оперативно доповідають вищим органам управління про розвиток НС і заходи, що вживаються.

Режим надзвичайного стану ЄДС ЦЗ

Встановлюється з метою ліквідації НС державного рівня, нормалізації обстановки, відновлення правопорядку при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, створення умов для нормального функціонування органів виконавчої влади.

Вводиться Указом Президента України на строк не більш як 30 діб і не більш як 60 діб в окремих її місцевостях. Режим підлягає затвердженню ВРУ протягом двох днів після звернення Президента України.

Заходами надзвичайного стану можуть бути:

встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, а також обмеження свободи пересування по території, де запроваджено надзвичайний стан;

обмеження руху транспортних засобів і їх огляд;

посилення охорони громадського порядку та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення та народного господарства;

заборона проведення зборів, мітингів і демонстрацій, а також видовищних, спортивних та інших масових заходів;

заборона страйків.

ЗУ від 16.03.2000. №1550-XIV "Про правовий режим надзвичайного стану".

Режим воєнного стану ЄДС ЦЗ

Режим встановлюється у разі збройної агресії чи загрози нападу. Основними завданнями ЄДС ЦЗ є:

- забезпечення постійної готовності сил і засобів ЦЗ;**
- оповіщення населення про небезпеки під час ведення воєнних дій;**
- евакуація населення, цінностей у безпечні райони;**
- забезпечення населення засобами захисту;**
- проведення заходів світломаскування;**
- проведення рятувальних робіт, ліквідація пожеж, надання медичної допомоги постраждалому населенню;**
- здійснення заходів життєзабезпечення населення;**
- виявлення районів, які зазнали радіоактивного, хімічного та біологічного зараження (крім районів бойових дій);**
- санітарна обробка людей та спеціальна обробка техніки, територій;**
- участь у заходах з пошуку та знешкодження боєприпасів;**
- охорона громадського порядку;**
- здійснення заходів сталого функціонування об'єктів економіки.**

ЗУ від 6.04.2000. №1647-III "Про правовий режим воєнного стану".

Запровадження воєнного стану може бути як і по всій Україні, так і в окремих її частинах. Ці подробиці чітко прописуються Президентом України в указі про воєнний стан.

Воєнний стан в Україні вперше вступив у силу 28 листопада 2018 року і діяв 30 днів на території 10 областей: Запорізької, Донецької, Вінницької, Луганської, Миколаївської, Одеської, Харківської, Сумської, Чернігівської та Херсонської. Причиною введення воєнного стану стала відкрита агресія Росії у Керченській протоці.

Указ про воєнний стан видав Президент України. Але така пропозиція главі держави подавалася Радою національної безпеки і оборони (РНБО).

Закон про воєнний стан говорить, що протягом двох днів такий указ має затвердити Верховна Рада, яка з цією метою збирається без скликання.

Згідно з указом Президента України воєнний стан було введено з 5:30 24 лютого 2022 року на всій території держави строком на 30 діб в зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони й відповідно до українського законодавства. Після чого продовжено ще на 30 діб – до 25 квітня. Пізніше продовжили на 90 діб – до 25 серпня. Потім воєнний стан було продовжено ще кілька разів. А цього разу воєнний стан триватиме до 9 травня 2025 року.

Якщо надзвичайний стан не може тривати довше 60 днів, то воєнний стан може тривати будь-який термін.

Воєнний стан в Україні означає наступне:

- Працездатні громадяни в разі введення воєнного стану мають трудову повинність з метою виконання робіт оборонного характеру.
- Комендантська година на території, де вводиться воєнний стан.
- Особливий режим в'їзду і виїзду.
- Перевірка документів, огляд речей, транспортних засобів і т. д.
- Воєнний стан дозволяє державі контролювати діяльність ЗМІ, культурних установ і друкарень.
- Фізособи і юрособи зобов'язані надавати житлоплощу для розміщення військових в разі потреби.
- Військове командування може заборонити діяльність партій і громадських організацій, якщо вони загрожують безпеці, території, незалежності країни або життя громадян.
- Розпустити парламент в разі воєнного стану або оголосити імпічмент президенту неможливо. Теж саме стосується міністрів, суддів, прокуратури і органів місцевого самоврядування.
- У Конституції України під час воєнного стану не можна вносити правки.

4. Організаційна структура цивільного захисту підприємств

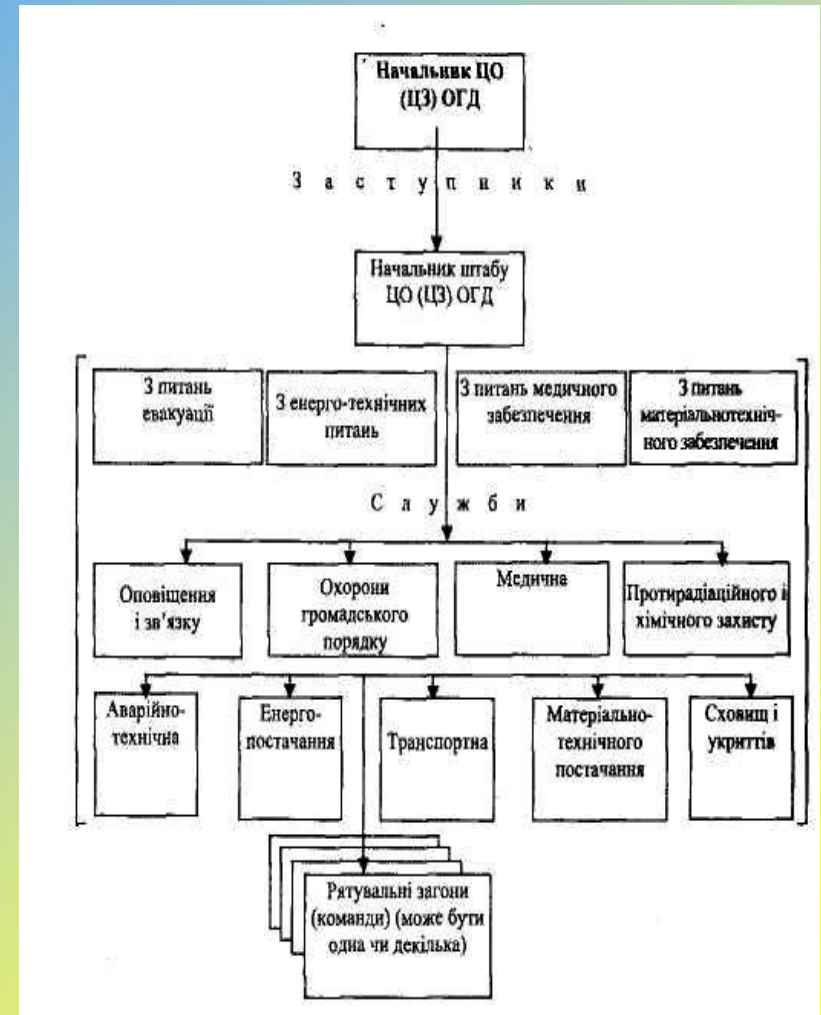
Організаційна структура ЦЗ країни планується за територіально-виробничим принципом.

Підприємства незалежно від форм власності та господарювання:

- 1) планують та здійснюють необхідні заходи щодо захисту працівників від наслідків НС;**
- 2) планують та проводять заходи щодо сталого функціонування об'єктів й забезпечення життєдіяльності працівників у НС;**
- 3) забезпечують створення сил і засобів щодо попередження та ліквідації наслідків НС, навчання працівників способам захисту і діям у Нс у складі формувань;**
- 4) створюють та підтримують у постійній готовності локальні системи оповіщення про НС;**
- 5) фінансують заходи щодо захисту працівників об'єктів, попередження та ліквідації НС. Створюють резерви фінансових і матеріально-технічних ресурсів для ліквідації НС.**

Начальником ЦЗ будь-якого підприємства є керівник цього підприємства. Під керівництвом начальника ЦЗ створюється штаб ЦЗ – орган управління, який організує всю практичну діяльність на об'єкті з питань ЦЗ.

Начальник штабу ЦЗ є замісником начальника ЦЗ, йому надано право від імені начальника ЦЗ віддавати накази та розпорядження з питань ЦЗ.

5. Сили цивільного захисту

До сил цивільного захисту належать:

- оперативно-рятувальна служба ЦЗ;
- спеціальні (воєнізовані) і спеціалізовані аварійно-рятувальні формування та їх підрозділи;
- аварійно-відновлювані формування, спеціальні служби ЦОВВ, на які покладено завдання ЦЗ;
- пожежно-рятувальні підрозділи (частини);
- формування особливого періоду;
- авіаційні та піротехнічні підрозділи;
- технічні служби та їх підрозділи;
- підрозділи забезпечення та матеріальних резервів.

Основними завданнями сил ЦЗ є:

- проведення робіт та вживання заходів щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, захисту населення та територій від них;
- проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт;
- гасіння пожеж;
- ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій в умовах екстремальних температур, задимленості, загазованості, загрози вибухів, обвалів, зсувів, затоплень, радіоактивного, хімічного забруднення та біологічного зараження, інших небезпечних проявів;
- проведення піротехнічних робіт, пов'язаних із знешкодженням вибухонебезпечних предметів, що залишилися на території України після війн, сучасних боєприпасів та підривних засобів (крім вибухових пристроїв, що використовуються у терористичних цілях), крім територій, які надані для розміщення і постійної діяльності військових частин, військових навчальних закладів, підприємств та організацій Збройних Сил України, інших військових формувань;
- проведення вибухових робіт для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків;

- проведення робіт щодо життєзабезпечення постраждалих;
- надання екстреної медичної допомоги постраждалим у районі надзвичайної ситуації і транспортування їх до закладів охорони здоров'я;
- здійснення перевезень матеріально-технічних засобів, призначених для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та надання гуманітарної допомоги постраждалим внаслідок таких ситуацій;
- надання допомоги іноземним державам щодо проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- проведення аварійно-рятувального обслуговування суб'єктів господарювання та окремих територій, на яких існує небезпека виникнення надзвичайних ситуацій.

Сили цивільного захисту можуть залучатися до проведення відновлювальних робіт.

Дякую за увагу!

